Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ւ Ա Ն

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ․ – Ի Ս․ ՂԱԶԱՐ

(Տար․ տես Բազմ․ 1922 էջ 158)

ԺԸ․

Դե՛ռ աւելի մանրամասն և որոշ տեղեկագրութիւն մը կ՚ընէ Բարդողիմէոս վարդապետ Հին Տոմարի փոփոխութեան շուրջ՝ իր հետևեալ նամակով։ Ունի երրորդ թուղթ մ՚ալ նոյն տարւոյ յուլիս 14–ին գրուած առ Մխիթար, յորում կրկին կը դառնայ մի և նոյն հարցերուն շուրջ. զայն աւելորդ կը նկատենք հրատարակել։

Գերապատուելւոյ և ամենաարժանւոյ տեառն տեառն
Մխիթար վարդապետի և Աբբայի

․․․․ Լուեալ իմ և ի միասին ուրախացեալ թէ գերապատուելի խաչատուր աստուածաբանութեան վարդապետն հրամանաւ սուրբ ժողովին գնացեալ դէպ ի Վիէննայ առ ի ձեռնադրիլ ի Նունցիէն Եպիսկոպոս մանաւանդ յերկրին ի վերայ Հայոց ի տեղի Ագուէնտիոս ի տէր հանգուցեալ Եպս․ին, բայց ոչ գիտելով հաւաստին, երկբայեցեալ կամ[1]. ուստի աղաչեմ զտէրութիւնդ, զի զճշմարիտն ծանուսցես, զի ուրախութիւն իմ կատարեալ լիցի, և զայլ ինչ նորագոյն բան հանդիպիցի այդր խնդրեմ իմանալ։ Ինձ թուի թէ նանցեալ գրին իմոյ գրեալ եմ Եղբայրութեանդ շուրջ զտէգոտէթօիւն, զոր ընկալայք ի սուրբ ժողովոյն. բայց բազմիցս խնդրեցի․ և տէրութիւնդ խոստացաւ կատարել։ Գրեալ էի սիրելութեանդ՝ թէ ոմանք հակառակելով արգիլեցին առ ի կատարել զտօնախմբութիւնսն ընդ լատինացւոց, և մանաւանդ զյայտնութիւն տեառն, զոր պարտէաք առնել ի զ․ յունվարի ըստ նոր տոմարին. այլ հայք խռովիչք դիմեցին առ արքեպիսկոպոսն փիւռոյ, թէ մեք բրիվիլէճիօ ունիմք ի Հռոմայ գնալ ըստ Հին տոմարին, և թէ ոչ, մեք ալ չեմք իտար ըստըրլաճ եկեղեցւոյ. և տեսեալ եպիսկոպոսին խռովութիւնսն Հայոց, և ինքն ոչ կամելով խռովութեան զձայն լսել, գրեաց ինձ թէ որպէս յառաջուց թոյլտուութիւն կայր Հայոց, այսպէս թոյլ տուր այժմ գնալ ըստ Հին տոմարին, ուստի հարկադրեալ կրկին կատարեցի զտօնախմբութիւնսն։ Բայց ըստ պարտականութեան իմոյ ծանուցի սուրբ ժողովին, որ և գրեաց Արքեպիսկոպոսին, և ինձ գովաբանելով զհնազանդութիւն իմ և զխոնհեմութիւնն Արքեպիսկոպոսական և հրամայեաց նմա օգնել ինձ, զի և ես կարիցեմ այսուհետև ի միասին ըստ լատինացւոց կատարել զտօնս։ Եւ եկեալ գնացի փիզայ, և զկնի բազում խօսակցութեան, առի հրաման ի նմանէ ձեռագրով իւրով, զի այսուհետև, որպէս սուրբ ժողովն հրամայեալ է՝ առնիցեմ. և եպիսկոպոսն հրամայեաց կատարել, և հայոց հնազանդիլ. արդ այժմ սկսեալ ի գիւտ խաչէն միատեղ կու

1. Խաչատուր վարդապետ 1719ին Ս. Աթոռին կողմանէ այցելու զրկուած էր ի Դրանսիլվանիա. այս ժամանակներս է որ կը ծագի ժողովրդեան մէջ այդ շփոթութիւնը (տես Հ. Ց. Թորոսեանի Վարք Մխիթարայ)։

digitised by A.R.A.R.@

կատարեմ զամենայն տօնսն տէրունական, աստուածածնայ, առաքելոց, և զամենայն հրամայեցեալ տօներն, և զայլ օրերն ըստ Հայոց տօմարին, կամ Հայրապետաց, կամ մարտիրոսաց։...

Թուին փրկչին 1719 մայիսի 22
յալիկուռնայ

տէրութեան քո
ծառայ Բարդողիմէոս վարդապետ
միսիոնար առաքելական

ԺԹ.

Ստեփանոս Աստուածատուրի մէկ ուրիշ նամակին մէջ հետևեալ հետաքրքրական ու պատմական տեղեկութիւնները կը գտնենք։

Գերյարգելւոյ Հօրդ խնում ի Քրիստոս Աբբա Մխիթար
Աստուածաբանութեան վարդապետի ողջոյն յիսուսաւանդ

... Ցետ այսորիկ յայտ լիցի գերյարգելութեանդ նաև դիպուածս այս որ յաղագս ապպաթի պնչինին (քանզի կարծեմ թէ չէք դեռ ևս իմացեալ). սա ուրեմն լռելեայն ելեալ ի Հռոմայ նամսեանն սեպտեմբերի և իբրու փախեալ գնացեալ է ի քաղաքն դուրինոյ առ Դուքսն Սավօյիու, որ և երբեմն կոչիւր Թագաւոր սիչիլիու (քանզի ի սմանէ յառաջմէ ազդեցեալ էր առ ի գալ առ ինքն) և ընդունեցեալ ի նմանէ մեծաւ պատուով և փառօք, եղեալ է նորին աստուածաբանապետ և գլուխ այնորիկ քաղաքին ազգատէմիու նորակերտեցելոյ ի Նոյնոյ իշխանէն. յորմէ և ունի ամենայն ամիս զմուտ և զառճիկս բազմաց դահեկանաց։ Եւ սակս նորին չւման յոյժ ցաւեցաւ Սուրբ Հայրապետն և սուրբ ժողովն, նա և զօլէճն մեր և գրեթէ բոլոր Հռոմ իսկ, զի կորոյս զայնպիսի նշանաւոր վարդապետն, որոյ հմտութիւնն որ ի վերայ սրբոց ժողովոց և խորհնութիւնն գիտութեանց այնչափ ծաւալեալ և հռչակեալ է ամենեցուն, մինչ զի համբաւն նորին հասեալ էր ոչ միայն առ վերոյասացեալ իշխանն, այլ և առ յազգատէմիայսն անդրալերինս, այսինքն Ֆրանչիու։ Եւ զի թէպէտ նա փախեալ է, զի ոչ է ելեալ ի Հռոմայ հրամանաւ մեծաւորաց (որք և ոչ տային հրաման եթէ գիտանայցէին) սակայն ոչ է ելեալ իբրու ապստամբ և կամ դիտաւորութեամբ ուսուցանելոյ անդէն զինչ ընդ(դ)էմ սուրբ աթոռոյն, կամ զայլ ինչ նման (քաւ լիցի) այլ միայն վասն այսր պատճառի, զի վասն այնքան իւրոց աշխատանաց և քրտանցն զոր թափեալ է ընդ ամս բազումս ներ չարադրութիւնս գրեանց և յայլ կրթմունս ի յօգուտ սրբոյ եկեղեցւոյն, ոչ էին տուեալ նմա մեծաւորք և զինչ հատուցումն արժանի արդեանց նորին, այսինքն ոչ ևս գոնեայ մին պէնէֆիցիօ. և մանաւանդ զի այլք բազումք օր ըստ օրէ առաջի իբրու աչաց իւրոց առնուն մեծամեծ պէնէֆիցիօ թարց ուրուք արդեանց։ Եւ արդ վասն չւման սորին եղև ի զօլէճն մեր յոյժ մեծ փոփոխումն վարպետաց, յորմէ և երկնչիմ թէ մի գուցէ լինիցի ինձ վնասակար. քանզի ապպաթի պնչինն միայն էր յոյժ օգտակար և ջատագով որդւոցն Հայոց...։ Ցայլուստ նաև լուաք զայս թէ ի կոստանդինուպօլսւոյ եկեալ է գիր մի ի դեսպանէն Ֆրանչիու առ ոմն կարտինալ, զի և նա ընթեռնուցու ի մէջ մեր սուրբ ժողովոյն. և ի գրոջն այնորիկ նաև զայս ծանուցանէ, թէ մօնսիյնօր վիքարն վասն բազմաց աշխատանացն և վասն մեծի իւրոյ ծերութեան յոյժ զզւեալ է, և ցանկայ ի բաց թողուլ զպաշտօնն վիքարութեան։ Վասն որոյ և էլչին այն իբր ի գութ նմա շարժեալ (և կամ մանաւանդ ինքն հանդերձ լաթինական ևս ժողովրդեամբ զզւեալ ի մօնսինօր վիքարէն) խնդրէ իբրև միջնորդ և աղաչէ զսուրբ ժողովն զի հաճիցի ազատել զնա յայն նեղութենէ, և վերակոչիցէ զնա ի կոստանդինուպօլսւոյ ի Հռոմ...։

Գերյարգելութեանդ

Գրեցաւ յամի 1719
յերկրորդումն դեկտ. ի Հռոմ

Նուաստ ծառայ
Ստեփաննոս Աստուածատուր

(Տարուձակերի)

Հ. Ղ. ՏԱՅԵԱՆ

digitised by A.R.A.R.@